

Drymonia obliterata, een nieuwe nachtvlinder voor Nederland?

Marcel M.J. Prick, van Weerden Poelmanstraat 173, 6417 EM Heerlen
Guido M.H. Smeets, Grachtstraat 10, 6305 AN Schin op Geul

Naar aanleiding van de notities van Frans Felder die van april tot en met augustus 1998 intensief de nachtvlinderfauna van de Vijlener bossen had geïnventariseerd, besloten beide auteurs om in 2008 met stroop en licht de macronachtvlinders van deze bossen opnieuw te inventariseren. Tijdens de zevende inventarisatieavond leverde dit, naar aanvankelijk werd verondersteld, een nieuwe soort voor de fauna van Nederland op, maar al snel bleek het om de herontdekking van *Drymonia obliterata* (Esper, 1785) te gaan die de nodige vragen opwierp. In dit artikel wordt hierop nader ingegaan. Verder wordt de vlinder beschreven, wordt aandacht besteed aan de fenologie, de biologie en de verspreiding en tenslotte wordt een Nederlandse naam voor deze vlinder voorgesteld.

HERONTDEKKING

Op 14 juli 2008 hadden beide auteurs het vanglaken met een HPL-lamp van 125 Watt opgesteld in het Malens bosch. Omstreeks 23.00 uur verscheen een vlinder op het laken die onmiddellijk als *Drymonia melagona* (Borkhausen) werd gedetermineerd. De eerste auteur kende de soort, omdat hij de vlinder in Noord-Frankrijk in het Bois de Merles (Meuse) op 24 juni 1994 op licht had waargenomen. De eerste reactie was dat het een nieuwe soort voor Neder-

land betrof, omdat de vlinder niet in de in 2006 verschenen veldgids "Nachtvlinders" (WARING & TOWNSEND, 2006) te vinden was. Bij thuiskomst ontdekte de tweede auteur dat de soort inmiddels onder de naam *Drymonia obliterata* (Esper) bekend staat en onder die naam in bovengenoemde veldgids weliswaar genoemd, maar niet afgebeeld wordt. Daar is te lezen dat de soort enige tijd abusievelijk op de Nederlandse lijst heeft gestaan, maar nooit in Nederland is vastgesteld. Toen Anton Cox van deze vondst op de hoogte werd gesteld, vertelde hij zeker te weten dat Hugo van der Wolf de soort al lang geleden in Limburg had ontdekt. Deze bevestigde dat hij op 13 juni 1968 een mannelijk exemplaar op licht aan de rand van het Bovenste Bos bij Epen had gevangen. Bovendien had hij er een korte mededeling in het tijdschrift Entomologische Berichten (VAN DER WOLF, 1969) aan gewijd. LEMPKE (1969) vermeldt de soort in zijn artikel over de moderne indeling en nomenclatuur van de tandvlinders (*Notodontidae*). Ook in de Naamlijst van de Nederlandse Lepidoptera (LEMPKE, 1976) staat de soort als *Drymonia melagona* vermeld. De vlinder van Epen bevindt zich thans in de collectie van het Milieu Educatie Centrum te Eindhoven (persoonlijke mededeling Hugo van der Wolf). De vlinder van het Malens bosch, eveneens een mannetje, is na 40 jaar het tweede exemplaar van deze soort dat uit Nederland bekend is.

FIGUUR 1

Imago van de Beukentandvlinder (*Drymonia obliterata*) met op de rug het voor de tandvlinders (*Notodontidae*) karakteristieke tandvormige uitsteeksel (foto: Biopix.dk).

DETERMINATIE

De vlinder lijkt nogal op de Zuidelijke tandvlinder (*Drymonia velitaris*), maar is daarvan relatief gemakkelijk te onderscheiden. Deze soort heeft een meer bruinige grondkleur met een zandgeel wortelveld, terwijl *Drymonia obliterata* [figuur 1] meer grijs getint is. De dwarslijnen die het grijsbruine middenveld van de voorvleugels begrenzen zijn tamelijk sterk getand en de buitenste bovendien wit afgeboord. Het meest opvallende kenmerk is echter een in het oog springende driehoekige, donkere vlek die zich voor de vleugelpunt bevindt en aan de buitenste dwarslijn grenst. De voor de familie van de tandvlinders karakteristieke tand aan de binnenrand van de voorvleugels is klein en onopvallend. Wel valt op dat het borststuk erg donker gekleurd is. De sprietten van het mannetje zijn sterker gekamd dan die van het vrouwtje.

FENOLOGIE EN BIOLOGIE

In de oudere literatuur (FORSTER & WOHLFAHRT, 1960) maar ook bij ROBINEAU (2007) wordt gesproken over twee generaties. Bij LEPIDOPTEROLOGEN ARBEITSGRUPPE (2000) staat dat zich onder gunstige weersomstandigheden misschien soms ook een tweede generatie ontwikkelt. Volgens EBERT (1994) hoeft het feit dat de waarnemingen zich over de periode van mei tot in september uitstrekken niet noodzakelijkerwijs te betekenen dat het ook twee generaties betreft. Als waardplanten van de rups worden Beuk (*Fagus sylvatica*) en eik (*Quercus spec.*) genoemd (FORSTER & WOHLFAHRT, 1960; EBERT, 1994; FAJCIK & SLAMKA, 1996; LEPIDOPTEROLOGEN ARBEITSGRUPPE, 2000). Daarnaast wordt ook berk (*Betula spec.*) als waardplant vermeld (KOCH, 1984; ROBINEAU, 2007). De groenige rups verpopt zich in de grond in een met fijn wit spinsel beklede holte en overwintert daar, soms ook tweemaal. De vlinders zijn 's nachts actief en komen goed op licht (LEPIDOPTEROLOGEN ARBEITSGRUPPE, 2000), maar ze kunnen zoals alle tandvlinders geen voedsel opnemen (WARING & TOWNSEND, 2006).

VERSPREIDING EN VOORKOMEN

Het areaal van deze soort strekt zich van België, Frankrijk en Noord-Spanje door Midden-Europa met Denemarken over de Balkan en tot

aan de Zwarte Zee en de Kaukasus uit (WEIDEMANN & KÖHLER, 1996; LEPIDOPTEROLOGEN ARBEITSGRUPPE, 2000). Bovendien komt de vlinder ook in Noord-Italië voor. In Zwitserland is de soort vooral in het noorden wijd verbreid in onder meer vochtige beukenbossen en eiken-haagbeukenbossen (LEPIDOPTEROLOGEN ARBEITSGRUPPE, 2000). In Frankrijk wordt de vlinder vooral in het noorden en oosten van het land en de Pyreneeën aangetroffen (MOTHIRON & HODDÉ, 2008). Volgens ROBINEAU (2007) komt de soort er lokaal voor in de loofbossen van het middelgebergte en de grote eikenbossen van het laagland. In Duitsland wordt de soort van praktisch alle deelstaten vermeld en komt daar ook in beukenbossen of met beuk gemengde loofbossen voor (TOLASCH, 2008). WEIDEMANN & KÖHLER (1996) voegen daar nog aan toe dat het vaak vochtige, koele plekken betreft en vermelden dat de soort in sommige gebieden zoals in de Harz en de Rhön niet zeldzaam is. In Baden-Württemberg is de vlinder van vele over de hele deelstaat verspreide vindplaatsen bekend (EBERT, 1994). Volgens STAMM (1981) is de soort in het bergland van het Rijnland en Westfalen overal in loofbossen aan te treffen, maar ontbreekt de vlinder aan de Nederrijn. Volgens Armin Hemmersbach (schriftelijke mededeling) is *Drymonia obliterata* in het Bergisches Land en in de Eifel relatief vaak aan te treffen, maar in het laagland komt hij nauwelijks voor. De dichtstbijzijnde bekende Duitse vindplaats is het vanwege zijn vele dagvlindersoorten bekende natuureservaat Schlangenberg bij Breinig ten oosten van Aken (VORBRÜGGEN, 1981), hemelsbreed ongeveer 17 kilometer verwijderd van het Malens bosch. In België is het een lokale en zeldzame soort, die echter op sommige vindplaatsen niet zo zeldzaam is. De vlinder kwam al vóór 1980 voor in de provincies Brabant, Luik en Luxemburg. Na 1980 is de soort ook in Namen waargenomen (DE PRINS & STEEMAN, 2008). Op 24 juli 2006 werd de vlinder voor het eerst in de provincie Antwerpen bij Oostmalle gesignaleerd (VERAGTERT, 2007). Op 16 juli 2007 werd een tweede exemplaar in deze provincie door Vic Van Dyck in zijn tuin aangetroffen en gefotografeerd (NATUURPUNT, 2008). Anton Cox (persoonlijke mededeling) vermeldt de soort van Zwitserland bij Glion (Vaud), van Frankrijk in de Jura, de Voagezen (Charmes) en de Ariège, van Duitsland uit de zuidelijke Eifel bij Irrel, het Bergisches Land en de omgeving van Wuppertal beide laatste in de deelstaat Nordrhein-Westfalen. In België nam hij op 16 juli 1992 één exemplaar in de omgeving van Arlon en op 25 mei 2007 ook één exemplaar bij Baraque de Fraiture waar. Frans van Oosterhout (persoonlijke mededeling) nam de soort waar bij Bracht in het Duitstalige deel van de Belgische Ardennen en bij Charmes in de Voagezen, waar op 24 juni 1977 liefst negen vlinders, allemaal mannetjes, op het vanglakken werden geteld.

VINDPLAATS VIJLENER BOSSEN

Het Malens bosch maakt deel uit van de ongeveer 600 hectare grote Vijlener bossen. De vindplaats zelf [figuur 2] bevindt zich op 280 meter boven NAP op ongeveer 200 m afstand van de Belgische grens en op ongeveer vier ki-

FIGUUR 2

Vindplaats van de Beukentandvlinder (*Drymonia obliterata*) in het Malens bosch met links een gedeelte van het beukenbos (foto: Marcel Prick).

lometer van de plek waar hij in 1968 voor het eerst werd gezien. Drie habitattypen grenzen hier praktisch aan elkaar. In de eerste plaats het Veldbies-beukenbos en verder het Gierstgras-beukenbos en het naaldbos met lariks (*Larix spec.*) (VAN DE SANDE & DE BOER, 2007). In de directe omgeving groeien Beuk en eik en hier en daar berk, Lijsterbes (*Sorbus aucuparia*), lariks en Hulst (*Ilex aquifolium*). De ondergroei bestaat uit onder meer Blauwe bosbes (*Vaccinium myrtillus*), braam (*Rubus spec.*) en Adelaarsvaren (*Pteridium aquilinum*). Openkele vangavonden begin mei verschenen op dezelfde plek de eveneens aan beuk gebonden karakteristieke soorten Tauvlinder (*Agria tau*) en Beukeneenstaart (*Watsonalla cultraria*) op het vanglakken.

DISCUSSIE

De herontdekking van *Drymonia obliterata* brengt het aantal Nederlandse soorten dat tot de tandvlinders behoort op 32. Uit vervolgonderzoek in de Vijlener bossen zal moeten blijken of het bij deze waarneming om een eenmalige toevalstreffer gaat of dat sprake is van een (kleine) populatie.

Het is interessant te weten waarop de opmerking over deze soort in de veldgids "Nachtlinders" is gebaseerd. Van Rob de Vos vernamen

de auteurs via Dick Groenendijk van De Vlinderstichting dat bij het samenstellen van de naamlijst van Nederlandse vlinders (KUCHLEIN & DE VOS, 1999) deze soort nergens teruggevonden kon worden en daarom van de lijst was geschrapt. Hieraan zal wellicht ook het feit dat de vlinder inmiddels een andere naam had gekregen hebben bijgedragen.

Volgens VERAGTERT (2007) zou "Beukentandvlinder" voor deze soort een passende Nederlandse naam kunnen zijn. Na overleg met Dick Groenendijk nemen de auteurs deze suggestie over en stellen voor *Drymonia obliterata* voortaan zo te noemen.

DANKWOORD

De auteurs danken Staatsbosbeheer voor het verlenen van de vergunning om onderzoek te verrichten in de Vijlener bossen en Patrick Kloet in het bijzonder voor het aanleveren van de Basisvegetatiekartering Vijlener bossen en Platte bossen. Anton Cox, Armin Hemmersbach, Frans van Oosterhout, Wolfgang Vorbrüggen en Hugo van der Wolf zijn zij dank verschuldigd voor hun waardevolle gegevens en Dick Groenendijk en Rob de Vos voor hun kritisch commentaar bij de totstandkoming van dit artikel.

Summary

REDISCOVERY OF *DRYMONIA OBLITERATA* (ESPER, 1785) IN THE NETHERLANDS (LEPIDOPTERA: NOTODONTIDAE)

On 14 July 2008, a male of *Drymonia obliterata* (Esper) was found in the Malens bosch woods near the village of Vijlen, in the southeast of the province of Limburg. After having consulted recent literature, the authors first thought this was a new species in the fauna of the Netherlands. After having contacted some specialists, however, they found that it was actually a rediscovery of the species, as the first specimen had been collected forty years ago in the same part of Limburg. Characteristics, distribution, phenology and biology of the species are discussed and a Dutch name is suggested.

Literatuur

- ◊ EBERT, G., 1994. Die Schmetterlinge Baden-Württembergs. Band 4, Nachtfalter II. Eugen Ulmer GmbH, Stuttgart.
- ◊ FAJCIK, J. & F. SLAMKA, 1996. Motyle střednej Európy, 1. zväzok / Die Schmetterlinge Mitteleuropas, 1. Band. Vydal / Herausgegeben von: Frantisek Slamka, Bratislava.
- ◊ FORSTER, W. & TH. WOHLFAHRT, 1960. Die Schmetterlinge Mitteleuropas. Band III, Spinner und Schwärmer. Franckh'sche Verlagshandlung, Stuttgart.
- ◊ KOCH, M., 1984. Wir bestimmen Schmetterlinge. Ausgabe in einem Band. Bearbeitet von Wolfgang Heinicke. Teil II. Bären, Spinner, Schwärmer und Bohrer. Verlag J. Neumann-Neudamm GmbH & Co. KG, Melsungen.
- ◊ KUCHLEIN, J.H. & R. DE VOS, 1999. Geannoteerde naamlijst van de Nederlandse vlinders = Annotated checklist of the Dutch *Lepidoptera*. Backhuys Publishers, Leiden.
- ◊ LEMPKE, B.J., 1969. Moderne systematiek van de *Notodontidae* (Lep.). Entomologische Berichten 29(3): 49-53.
- ◊ LEMPKE, B.J., 1976. Naamlijst van de Nederlandse *Lepidoptera*. Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Amsterdam.
- ◊ LEPIDOPTEROLOGEN ARBEITSGRUPPE, 2000. Schmetterlinge und ihre Lebensräume. Arten – Gefährdung – Schutz. Schweiz und angrenzende Gebiete. Band 3. Pro Natura - Schweizerischer Bund für Naturschutz, Egg/ZH.
- ◊ MOTHIRON, Ph. & C. HODDÉ, 2008. Lepinet.fr. Les Carnets du Lépidoptériste Français. Des papillons aux lépidoptères. 20 januari 2007. 18 juli 2008. <http://www.lepinet.fr/especes/nation/lep/?e=1&id=38300>.
- ◊ NATUURPUNT, 2008. Natuurfotoalbum – NFA. 24 maart 2008. 18 juli 2008. <http://www.natuurfotoalbum.be/map/showphoto.php?photo=27605&cat=621&limit=recent>.
- ◊ PRINS, W. DE & C. STEEMAN, 2008. Catalogue of the *Lepidoptera* of Belgium. 12 november 2008. 19 juli 2008. <http://webho1.ua.ac.be/vve/Checklists/Le-pidoptera/LepMain.htm>.
- ◊ ROBINEAU, R., 2007. Guide des papillons nocturnes de France. Plus de 1620 espèces décrites et illustrées. Les guides du naturaliste. Delachaux et Niestlé SA, Paris.
- ◊ SANDE, J. VAN DE & D. DE BOER, 2007. Basisvegetatiekartering. Vijlener bossen en Platte bossen. In opdracht van Staatsbosbeheer Regio Zuid. G&G-rapport 2007-69. Van der Goes en Groot Ecologisch Onderzoeks- en Adviesbureau, Kwintshoeul/Alkmaar.
- ◊ STAMM, K., 1981. Prodrum der Lepidopteren-Fauna der Rheinlande und Westfalens. Selbstverlag, Solingen.
- ◊ TOLASCH, C., 2008. Schmetterlinge-Deutschlands. 5 januari 2008. 19 juli 2008. <http://www.schmetterlinge-deutschlands.de/start.php>.
- ◊ VERAGTERT, W., 2007. *Drymonia obliterata* (Esper): een nieuwe tandvlinder voor de provincie Antwerpen. Antenne 1 (1): 9.
- ◊ VORBRÜGGEN, W., 1981. Die Lepidopteren des geplanten Naturschutzgebietes Schlangenbergrain (Breiniger Berg) bei Stolberg (Reg.-Bz. Köln). Decheniana (Bonn) 134: 149-161.
- ◊ WARING, P. & M. TOWNSEND, 2006. Nachtlinders. Veldgids met alle in Nederland en België voorkomende soorten. Tirion Uitgevers B.V., Baarn.
- ◊ WEIDEMANN, H. & J. KÖHLER, 1996. Nachtfalter. Spinner und Schwärmer. Naturbuch Verlag. Weltbild Verlag GmbH, Augsburg.
- ◊ WOLF, W.H. VAN DER, 1969. Vangst van *Drymonia melagana* Bkh. (Lep. *Notodontidae*). Entomologische Berichten 29 (2): 33.